

BISKUP JOSIP JURAJ STROSSMAYER I ĆIRILOMETODSKO-GLAGOLJSKA BAŠTINA

.....
Andrija Šuljak
.....

Polje djelovanja biskupa Josipa Jurja Strossmayera vrlo je bogato i široko.¹ On je ponajprije pastir svojih biskupija². Vrlo je djelatan i na političkom polju, kako u Hrvatskoj tako i u Monarhiji, pa čak i šire, na slavenskom jugu, u slavenskom svijetu i u Europi. Mnogi sude o njemu, njegovu životu i radu upravo po njegovom političkom djelovanju. A kako do danas nemamo po suvremenim kriterijima izrađenu cjelovitu njegovu biografiju, znanstveni i objektivni sud,

"... O njemu, njegovu djelovanju, idejama i mislima vladaju sasma oprečna mišljenja; svatko ga vuče na svoju stranu, kad, kuda i kako mu uztreba, bilo u političko nacionalnom bilo u vjerskom pravcu".³

Od mladosti je nošen vizionarskim idejama o svemu što je narodno, hrvatsko i uopće slavensko. U traženju pravednog položaja i mjesta svoje domovine Hrvatske već kao peštanski i bečki student, a kasnije kao svećenik i biskup posvetio se i političkom djelovanju. Najprije vidi mjesto svoje domovine u Monarhiji, ali pravedno, što znači federalistički uređenoj. Kad je ostvarenje ove vizije propalo uvođenjem dualističkog uređenja, on se posvećuje viziji južnoslavenske i općeslavenske uzajamnosti u kojoj vidi put ostvarenja i nacionalne samostalnosti. Tako postaje jedan od utemeljitelja narodne stranke,⁴ potkraj života približava se vizijama i programu pravaške stranke.⁵

Smatra da Crkva mora biti prisutna u društvenom i političkom životu naroda, napose u narodu koji nema svoje neovisnosti. Crkva mora biti prisutna i u kulturnom životu naroda. Za Strossmayera su kultura i religija

1 Široko polje djelovanja biskupa Strossmayera inspirirano je bogatom poviješću biskupija Dakovačke ili bosanske i Srijemske koje Strossmayer kao duhovni pastir vodi punih 55 godina, (1850-1905), ostvarivano dobrim materijalnim stanjem biskupskog vlastelinstva, ali ono je ipak najviše plod njegovih osobnih sposobnosti i vizija.

2 Dosta je pogledati M. CEPELIĆ-M. PAVIĆ, *Josip Juraj Strossmayer biskup bosansko-dakovački i srijemski god. 1850-1900*, Zagreb, 1900-1904; M. PELOZA, *Pastoralni rad biskupa Strossmayera*, u *Vjesnik dakovačke biskupije*, 1964-1966.

3 M. BARADA, (Recenzija) F. ŠIŠIĆ, *Josip Juraj Strossmayer: Dokumenti i korespondencija*, I, u *Bogoslovska smotra*, XXI (1933), 344-345.

4 O Vizijama Strossmayerove južnoslavenske politike pisane su knjige, često u stilu znanstvene fantastike. Uputio bih. zbog kratkoće i jasnoće samo na J. ŠIDAK, M. GROSS, I. KARAMAN i D. ŠEPIĆ, *Povijest hrvatskog naroda g. 1860-1914*, Zagreb 1968, s. 74-75.

5 Vidi V. KOŠČAK, *J. J. Strossmayer-F. Rački, Politički spisi*, Zagreb 1971, s. 12.

dvije nerazdvojne vrijednosti. I zato on kao biskup postaje jedan od najvećih mecena u hrvatskoj povijesti i dobiva počasno ime Otac domovine.

Utemeljitelj je najviših kulturnih ustanova u hrvatskom narodu: Akademije (1866), suvremenog Sveučilišta (1874), i Galerije umjetnosti (1884). Njegovom moralnom i materijalnom pomoći niču po Hrvatskoj, a i izvan njenih granica, škole, čitaonice i kulturne udruge, tiskaju se knjige temeljne nacionalne vrijednosti. A da bi ove visoke kulturne ustanove imale sposoban vlastiti kadar, biskup Strossmayer stipendira i mnoge perspektivne mlade ljude. Radi to kao biskup, u ime Crkve, te tako ove ustanove veže sa životom i poslanjem Crkve u svom narodu. Dok je Katolička Crkva u Europi u njegovo doba pod utjecajem liberalizma i masonerije sustavno uklanjana ili se sama povlačila iz kulturnog života, đakovački biskup ugrađuje Hrvatsku Crkvu u temelje suvremene kulture hrvatskog naroda. Slogan da je "dobra naroda vratio narodu", koji aludira na njegov veliki crkveni imetak u Đakovu, kasnijeg je marksističkog podrijetla i neumjesan je tumač biskupovih plemenitih vizija i nadahnuća. Za biskupa Strossmayera su Crkva i narod, pogotovo kad govori o hrvatskom narodu, jedno te isto biće.

On ima i svoju viziju Crkve koja, nažalost, do danas još nije razrađena. Ne zadovoljava se da bude biskupom samo povjerene mu biskupije, on se obraća i cijeloj Crkvi u Hrvata, Crkvi među slavenskim narodima, on osjeća opću Crkvu. Pokazao je to svojim životnim usmjerenjem, svojim radom na jedinstvu kršćana, a napose na 1. vatikanskom saboru (1869/70). Za takvo široko poimanje Crkve odgaja i svoj narod.

Za Crkvu u Hrvata vidi posebno poslanje. Po njegovu mišljenju, uz temeljnu ulogu u srcu naroda, ona mora biti i most između zapadnog kršćanskog svijeta i pravoslavnih slavenskih naroda, između zapadnoeuropske i istočnoeuropske kulture, napose na slavenskom jugu. Jedinstvo Crkava, jedinstvo slavenskih naroda u jednoj Crkvi, napose jedinstvo južnoslavenskih naroda bili su njegovi ideali ili, možda, jedini put do preporoda slavenskih naroda kao europskih naroda, put do ravnopravnosti s ostalim kršćanskim narodima Europe, a to znači i put do ravnopravnosti i samostalnosti hrvatskog naroda.

Susret s duhovnom baštinom Slavena

Buđenje svijesti o ćirilometodskoj baštini među katoličkim Česima i Slovacima u prvoj polovici 19. stoljeća kao izvornoj slavensko-Crkvenoj i kulturnoj baštini koja je sposobna Slavenima sačuvati njihov slavenski i kršćanski identitet, izboriti im pravedno mjesto u Crkvi i Europi uz bok ostalih kršćanskih naroda, u Strossmayeru je našlo pravog štovatelja i sljedbenika. Ćirilometodska baština u izvornom obliku sačuvana jedino u Hrvata, bila mu je temelj za očuvanje i izgradnju hrvatskog, slavenskog i kršćanskog identiteta u odnosu na ostale europske narode. Europska kultura, naime, nije samo grčko-rimsko-germanska nego i grčko-rimsko-slavenska. U njoj je

našao put za izgradnju jedinstva Katoličke crkve s pravoslavnim slavenskim narodima. Ova baština bila je posebno bogatstvo Hrvatske crkve i hrvatskog naroda, koji je, posjedujući vjekovima kulturni i crkveno-liturgijski dualizam, posjedovao svo bogatstvo europske kulturno-crkvene baštine.

Strossmayer se k tomu rodio s hrvatsko-slavensko-kršćanskim duhom i rijetkim senzibilitetom za jedinstvo, za slavensko-kršćansko jedinstvo. To je njegova karizma. A rađao se kad je za tihih večeri kao dječarac čitao svima u obitelji Reljkovićeve Satira i narodne pjesme, u Đakovačkom sjemeništu gdje se upoznao s budućim ilircima, na studiju u Pešti gdje se otvorio idejama panslavizma u krugu, napose, slovačkih prijatelja, kojima je već gotovo jedno stoljeće oživjela ćirilometodska ideja bila nadahnuće. Rađao se za svog boravka u Beču kad se životno sprijateljio s češkim rodoljubima koji su sanjali o federalističkom uređenju Monarhije i zanosili se idejama sv. braće Ćirila i Metoda.

Devetnaesto stoljeće je stoljeće Slavena. Oni se bude, postaju svjesni svog teškog položaja kako u Monarhiji tako i u odnosu prema ostalim europskim narodima. I Južni Slaveni pod turskim ropstvom bude svoju nacionalnu svijest. I jedni i drugi gorko doživljavaju političku potčinjenost, ne mire se s činjenicom što su kulturno i crkveno - unatoč tisućljetnoj pripadnosti Europi i kršćanskoj zajednici naroda - smatrani gotovo nižom rasom, što su - iako zemljopisno u srcu Europe i na pragu Rima i Carigrada - ipak na rubu kršćanskog svijeta. U ćirilometodskoj baštini Strossmayer vidi preporodnu moć za sve slavenske narode, bogatstvo koje ih može okupiti i učiniti ih ravnopravnima u Crkvi i u europskoj zajednici naroda.

U tom otkrivanju i vrednovanju bogate kulturne i religiozne baštine biskup Strossmayer aktivno sudjeluje, štoviše, predvodi. Uzdigao se iznad Slavonije i Hrvatske, iznad svojih biskupija i svoje domovinske Crkve i živi životom svih Slavena u Monarhiji i izvan nje, nosi teret podijeljenosti Crkve.

Ovi ga problemi zaokupljaju već u studentskim danima. To očito potvrđuje njegova doktorska disertacija kojom je 5. kolovoza 1842. u Beču promoviran za doktora teologije, *De schismate Graecorum cum praecipuo ad primatum Romani pontificis respectu*. Nažalost, disertacija je nestala,⁶ ali nema sumnje da u njoj pokušava naći put do crkvenog jedinstva podijeljenih slavenskih naroda. Je li već tada spominjao i vidio rješenje u ćirilometodskoj ideji, ne znamo, no tema disertacije će biti njegov životni poziv.

Početkom 1850-ih Franjo Rački, povezan s češkom ćirilometodskom historiografijom, koju predvodi svećenik-literata Vaclav Štulc, počinje ob-

6 Vrsni poznavalac Strossmayerove korespondencije Ferdo Šišić je zabilježio: "I pored najpomnijega traženja, i u arhivu teološkoga fakulteta i univerziteta u Beču pa u arhivu nekadašnjega bečkoga Augustineuma, nisam uspio da nađem ni ove, ni one druge ("domaće") disertacije Strossmayerove" (F. ŠIŠIĆ, *J. J. Strossmayer, Dokumenti i korespondencija*, I, Zagreb 1933, s. 19)

jelodanjivati svoje prve radove o ćirilometodskoj baštini.⁷ Strössmayer ga hrabri, potiče, a poziva i druge, napose hrvatske studente u Beču i ostalim gradovima Monarhije da se posvete istraživanju i proučavanju ove dragocene baštine.⁸

Godine 1850. Josip Juraj Strossmayer postaje bosanskim i srijemskim biskupom u Đakovu. Nažalost, malo su nam poznate prve godine njegova rada. Nema sumnje da mu apsolutizam nije dopuštao baviti se pitanjima koja prelaze granice njegovih biskupija. A potkraj svog prvog biskupskog desetljeća, godine 1859, prvi put putuje u službeni posjet Rimu. Tamo se nalazi Franjo Rački na svojim povijesnim istraživanjima građe Vatikanskih arhiva i njih dvojica sklapaju životno prijateljstvo.⁹ Za ovog boravka u Rimu oni sastavljaju prvu Strossmayerovu promemoriju¹⁰ kojom biskup skreće pozornost Svete Stolice na "slavensko pitanje". Ovu godinu možemo smatrati početkom Strossmayerovih zalaganja za ravnopravnost i priznanje Slavena, za njihovu međusobnu solidarnost i za njihovo jedinstvo u jednoj Crkvi na čelu s nasljednikom sv. Petra, papom. Od tada će on sve postavljati na temelje ćirilometodske baštine.¹¹

U našim je krajevima postojao kult sv. Ćirila i Metoda i prije Strossmayera, barem u liturgijskim knjigama. Obnovila ga je s dopuštenjem Rima Marija Terezija 1777. godine.¹² Bilo je to u sklopu crkvene obnove koju je carica poduzela poslije oslobođenja od Turaka. Đakovačko-bosanska i Srijemska biskupija imaju ih u svom prvom poturskom propriu iz 1807. godine koji je izdao biskup Antun Mandić.¹³ Ako se sv. Ćiril i Metod unose u prve proprije u vrijeme obnove poslije turskog ropstva, ne znači li to da su oni imali svoje mjesto u kultu i u predtursko doba? No, svijest o njima prije Strossmayera bila je u nas gotovo mrtva. I to ne samo u sjevernohrvatskim krajevima, nego i u onim hrvatskim krajevima koji su staroslavenski jezik upotrebljavali u liturgiji. Zato je biskup Strossmayer i krug koji se s vremenom oko njega okupio¹⁴ želio da Apostoli Slavena nađu ponovno

7 Vidi I. PETROVIĆ, *Franjo Rački - otac hrvatske Cyrillomethodiane*, u *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU*, Vol. 9, s. 47-99.

8 U Biskupijskom arhivu u Đakovu nalazi se primjerak disertacije o glagoljici u Dalmaciji koju je Josip Bezić napisao koncem 1859. u Beču i s popratnim pismom poslao u Đakovo kao odgovor na Strossmayerov poziv (BAĐ, *Strossmayerova korespondencija, 1859*).

9 S. DAMJANOVIĆ, *Ćirilometodska baština u prepisci Rački - Strossmayer*, u *Republika*, XLII (5-6), 632-646.

10 Vidi Archivium Secretum Vaticanum (= ASV), *Congr. Conc.*, 1859, vol. 240, ff.524-547.

11 Bogatstvo ovog prijateljstva i suradnje Strossmayera i Franje Račkoga sačuvano je u četiri knjige njihove korespondencije: F. ŠIŠIĆ, *Korespondencija Rački - Strossmayer*, I-IV, Zagreb 1928 - 1931.

12 J. TOMKO, *Vyznam sväteho Cyrila a Metoda v slovenskom katolicizme a v slovenskych dejínach*, Rim, 1984, s. 35.

13 *Officia propria diaecesis bosnensis seu diakovariensis et sirmiensis*, Budae 1807.

14 Bili su tu uz Franju Račkoga: Ivan Berčić, Frane Bulić, Anton Franki, Vatroslav Jagić, Antun Mahnić, Ivan Marković, Dragutin Parčić, Josip Stadler, Ivan Tkalčić, Josip Volović i drugi.

mjesto u duši i srcu naroda. U tu je svrhu nastojao iskoristiti velika ćirilometodska jubilarna slavlja: tisućitu obljetnicu dolaska sv. Braće među panonske Slavene (1863), tisućitu obljetnicu smrti svetoga Ćirila (1869), jubilej pisma pape Ivana VIII. "Industriae tuae" (1880), veliko sveslavensko hodočašće u Rim u znak zahvalnosti papi Leonu XIII. za encikliku *Grande munus* (1881) te tisućutu obljetnicu smrti sv. Metoda (1885).

Već na početku ovih slavlja stupa u vezu s češkim i moravskim biskupima koji su potkraj 1862. dobili dopuštenje Rima da sv. Braću slave, umjesto 14. ožujka, dana 5. srpnja i uspeva nagovoriti zagrebačkog nadbiskupa Jurja Haulika da zajedno zatraže iz Rima isto dopuštenje za Hrvatsku.¹⁵ Htio je da se svi slavenski katolici slože te u isti dan slave svoje apostole, da tako slavlje bude zapaženije i da povezuje i ujedinjuje.

Bio je duša svim domovinskim proslavama jubileja. Poticao je, hrabrio, određivao programe tražeći da proslave budu organizirane s dubljom duhovnom pripravom, a održane doličinim vanjskim manifestacijama. Želio je da slavlja postanu godišnja.

Ćirilometodska baština u Strossmayerovom pastirskom radu

Kao pastir svojih biskupija često je o sv. Ćirilu i Metodu propovijedao, tumačio njihovo djelo i ideju, stavljao ih za uzor. Poticao je roditelje da svojoj djeci daju njihova imena. Stavljao ih za uzor skladnog zajedničkog života s pravoslavnima s kojima živimo:

"Jedni i drugi štujemo i zazivamo sv. Ćirila i Metoda, to je pravo i Bogu drago, ali ta dva sveta imena nek nas u ljubavi i bratskoj slozi tako spoje, da ostanemo doduše svaki pri onom što nam je sveto i milo, što nam je od vjekova duši i srcu priraslo, ali da se u jedno sdružimo u onom, što su nam sveti apoštoli cilim životom i djelovanjem svojim preporučivali... a to je: da vjerom i Crkvom jedni budemo i to jedinstvo kao zalag sreće i vremenite i vječne smatramo".¹⁶

Bio je svjestan da su stoljeća odijeljenosti urodila gorkim nasljeđem koje je teško nadvladati samo dobrom voljom i ljudskim sredstvima pa je zato 1877. odredio da se u Bogoslovnom sjemeništu u Đakovu, odgajalištu svećenika duhovnih pastira naroda i budućih graditelja crkvenog jedinstva, svake prve subote u mjesecu slavi svečana misa i moli po zagovoru Bl. Dj. Marije i sv. Braće za jedinstvo svih Slavena u jednoj Crkvi pod vodstvom rimskog biskupa, pape.¹⁷

¹⁵ Vidi F. ŠIŠIĆ, *Korespondencija Rački-Strossmayer*, I, Zagreb 1928, s. 11 te Reskript Pija IX. *Pluribus magnique* Hrvatsko-slavonskoj crkvenoj pokrajini, u *Dokumenti o sv. Ćirilu i Metodu*, Zagreb 1985, s. 63-65.

¹⁶ Vidi *Dokumenti o sv. Ćirilu i Metodu*, Zagreb 1985, s. 140.

¹⁷ Vidi M. CEPELIĆ-M. PAVIĆ, *Nav. dj.* s. 757.

Želeći organizirati kršćanski odgoj ženske mladeži u istočnohrvatskim krajevima poziva 1856. u Đakovo Milosrdne sestre sv. Vinka iz Zagreba da preuzmu tu plemenitu službu. A početkom 1860-ih godina pokušava utemeljiti prvu Družbu sestara sv. Ćirila i Metoda, koja bi djevojke, buduće majke odgajala u duhu ćirilometodske baštine. Nastojao je privoljeti redovnice đakovačkog samostana da preuzmu ovo ime i poslanje. No, želeći ostati vjerne karizmi svog utemeljitelja, ali sigurno i zato što svijest i ljubav za ovu baštinu još nije bila dovoljno sazrela ni u crkvenim krugovima, sestre to, sasvim razumljivo, odbiju. Vjerojatno je inzistiranje biskupa nastavljeno te one 1866. napuste Đakovo. Sljedeće godine (1867) u Đakovo dolaze Milosrdne sestre sv. Križa iz Švicarske koje i danas u Đakovu imaju matičnu kuću Hrvatske provincije.¹⁸

I svom životnom djelu, katedrali, dao je ćirilometodsko obilježje. I ona se rodila iz njegove ćirilometodske vizije jedinstva Slavena, što pokazuje već samo posvetno slovo:

"Slavi Božjoj

Jedinstvu Crkava,

Slogi i ljubavi naroda svoga".

U katedrali je Apostolima Slavena posvetio jedan oltar s kipovima svetaca, djelo Vatroslava Doneganija. Ljudevit Seitz ih je po želji biskupa graditelja ukomponirao u freskosliku s prizorom *Isusa skidaju s križa*, koji prikazuje početke kršćanske povijesti hrvatskog naroda. Rudolf Valdec je realizirao graditeljevu zamisao nadgrobnog spomenika gdje su u bareljefu sv. Ćiril i Metod uz Djevicu Mariju prikazani kao glavni Strossmayerovi zagovornici pred Kristom Sucem, čak ispred sv. Petra, patrona stolne crkve.

Biskup Strossmayer je namjeravao katedrali dati još veće ćirilometodsko obilježje. Naime, u svom opisu katedrale u gradnji 1874. godine¹⁹ on opisuje buduće pročelje ovog spomenika jedinstvu i kaže da će usred pročelja iznad rozetona biti postavljen veliki bareljef Krista Svevladara okruženog simboli- ma osam blaženstava. Iznad portala, na trokutima nad ulaznim vratima, bit će nad srednjim vratima kip sv. Petra, a iznad lijevih i desnih vrata kipovi sv. Ćirila i Metoda. Tako bi na pročelju katedrale stajao Krist Svevladar, sv. Petar te sv. Ćiril i Metod. Nažalost, iz nepoznatih razloga ovaj je plan ostao neostvaren. Na pročelju danas stoji Raspeti Krist, njemu uz bok Marija, Majka Crkve i sv. Petar, vidljiva glava Crkve te simboli osam blaženstava, a iznad srednjih vrata u trokutu bareljef Krista Suca.

Duhovno-religiozno bogatstvo svoga naroda kao i ponos nad ovom stoljetnom baštinom Strossmayer je htio pokazati i kršćanskom svijetu pa je

¹⁸ Pola stoljeća kasnije, godine 1909, utemeljili su slovački iseljenici u SAD Kongregaciju sestara sv. Ćirila i Metoda, koja i danas postoji i djeluje u ćirilometodskom duhu.

¹⁹ Vidi *Stolna Crkva u Đakovu* (bez imena pisca), Zagreb, 1874, s. 44.

u Italiji izgradio dvije kapelice posvećene Apostolima i prosvjetiteljima Slavena, jednu u Rimu u gornjoj bazalici sv. Klementa, gdje se nalazi grob sv. Ćirila, a drugu u Loretu s kojim je Hrvatska dvostruko povezana: svetištem Majke Božje, gdje se časti nazaretska kućica naviještenja, po predaji prenešena iz Trsata te učilištem Collegium illirycum na kojem su generacije naših svećenika, napose u vrijeme turskog ropstva, studirale filozofske i teološke znanosti. Loreto je osim toga uz Rim u prošlom stoljeću bilo, možda, najposjećenije prošteništa europskog kršćanskog svijeta.

Za ćirilometodske jubileje biskup Strossmayer je objelodanjivao sadržajem vrlo bogata pastirska pisma.²⁰ Najljepše je ono iz 1881. godine u kojem je dao svoj komentar enciklici pape Leona XIII. *Grande munus*, a vrlo je bogato i pismo iz 1885. koje je napisao uz tisućuti jubilej smrti sv. Metoda.

Strossmayerova vizija sv. Ćirila i Metoda

U pristupu životu i djelu Apostola Slavena postoje velike razlike između slavensko-katoličkih odnosno katoličkih uopće i slavensko-pravoslavnih povjesničara.²¹ Biskup Strossmayer ovisi o historiografiji čeških povjesničara do koje dolazi preko Franje Račkoga. Njihova djela kao i radovi Franje Račkoga sačuvani su nam u biskupovoj bogatoj biblioteci. Za svoja pastirska pisma sam je birao momente i stavljao naglaske na ono što je smatrao prikladnijim za naše specifičnosti. Ima, ipak, i poneko svoje mišljenje.²² Sv. Ćirila i Metoda prikazuje kao evangelizatore panonskih Slavena. Ističe njihov prosvjetiteljski rad i smatra ih začetnicima slavensko-kršćanske pismenosti i kulture. Kao posebno njihovo veliko djelo ističe uvođenje slavenskog jezika u liturgiju te prijevod sv. Pisma na staroslavenski jezik. Ovim činom oni su Slavenima dali ono što nijedan europski narod nema - svoj materinski liturgijski jezik.

Hvali njihovu ideju da odmah odgajaju domaći kler koji će "... pripravno vazda... svakoj se njegovoj (naroda) potrebi i nevolji drage volje odazvati i krv svoju po primjeru svetih apoštola za spas braće svoje proliti."²³ Povijesni događaj je za Strossmayera uspostava samostalne moravsko-slavenske Crkve

20 Prva dva pisma tiskana su po prvi puta iz biskupijske *Knjige okružnica u Dokumenti o sv. Ćirilu i Metodu*, Zagreb 1985, a druga dva, iz 1881. i 1885. objavljena su i u *Glasniku biskupija bosanske i sriemske*, jer je Strossmayer od 1873. godine, kad je Glasnik počeo izlaziti, sve svoje okružnice i pastirska pisma objavljivao u njemu.

21 Razlikuju se češka vizija i pristup, slovačka nijansa - u ova dva naroda ćirilometodska baština je u temeljima nacionalnog identiteta - slovenska i hrvatska vizija i pristup, u kojoj postoji temeljna dilema o autohtonosti odnosno ćirilometodskog podrijetla hrvatske glagoljske baštine. I među samim pravoslavnim autorima postoje nijanse, ali oni se apsolutno protive katoličkoj viziji djela sv. Braće i smatraju je povijesni falsifikatom. Usp. npr. N. MILAS, *Slavenski apostol Kiril i Metodije i istina pravoslavlja*, Zadar 1881.

22 On npr. smatra da je sv. Metod barem neko vrijeme stolovao u Sirmiju odnosno vjerojatno u Moroviću te se smatra njegovim nasljednikom na srijemskoj biskupskoj stolici. Usp. M. CEPELIĆ - M. PAVIĆ, *Nav. dj.*, s. 747.

23 *Dokumentu o sv. Ćirilu i Metodu*, Zagreb, 1985, s. 88-89.

pod jurisdikcijom Rima. Najveći i najdragocjeniji čin sv. Braće bio je što su se oni u svom originalnom i smionom djelu oslanjali na Rim:

"Bogom su bili opredjeljeni da narod slavenski sa stožerom jedinstva crkvenoga na uvičke spoje i sljube... njihov dolazak u Rim na više Božje surbe sluti, da se radi o prevažnom djelu posredovanja izmed Svete Stolice i cieloga Slavenstva".²⁴

Ovo je temelj Strossmayerove ćirilometodske misli i vjere, to je konaćni cilj njegovih vizija o identitetu Slavena, jedinstva svih Slavena u jednoj Crkvi na ćelu s Petrovim nasljednikom, s biskupom Rima. Ovo jedinstvo će omogućiti Slavenima da se ravnopravno nađu i u kršćanskom svijetu Europe.

S ponosom istiće Metodovo oživljavanje stolice sv. Andronika (870), odnosno panonsko-sirmijske metropolije, ćime je sv. Metod ušao u kronotaksu biskupa biskupije (Srijemske) koja je sada povjerena Strossmayeru, a to znaći da je on Metodov nasljednik na istoj biskupskoj stolici. I to je jedan od glavnih razloga njegovog životnog određenja za slavenski svijet.

Prihvaća mišljenje nekih tadašnjih autora da je sv. Metod barem jedno vrijeme boravio i djelovao na našem tlu, na području Srijema:

"Sveti je Metod bio prije hiljadu godina vrhovni pastir praotaca naših u ovih predjelih. On je svu našu svetu zemlju i ovaj vinograd Gospodnji, koju mi danas našom majkom biskupijom nazivamo, svetim svojim apoštolskim znojem nakvasio i oplodio...".²⁵

Budući da nam je sudbina Sirmija u 9. stoljeću nepoznata, on smatra da je sv. Metod kao sirmijski nadbiskup mogao imati svoje sjedište u Moroviću, gdje srednjovjekovni arheološki nalazi opravdavaju mogućnost za ovakvo mišljenje.²⁶

Strossmayer je biskup koji je sav svoj život posvetio jedinstvu Crkava. No, u njegovom rječniku jedinstvo Crkava ima specifićno znaćenje. Ono znaći jedinstvo između Katolićke crkve i Slavenskih pravoslavnih crkava. Na 1. vaticanskom saboru branio je protestante, ali nije smatrao da je jedinstvo s njima moguće. Priznaje im poštenje, poštuje ih, ali oni su za njega krivovjerci. I tu staje. On ćak gotovo i ne vidi, odnosno i ne spominje, mogućnost jedinstva s ostalim pravoslavnim neslavenskim crkvama Istoka. Ima jedinu vizionarsku želju - uzajamnost i jedinstvo slavenskih naroda, da bi bili ravnopravni crkveno, kulturno i politićki s ostalim europskim kršćanskim narodima. To će ostvariti, ako se vjerski nađu u jednoj Crkvi, i to Katolićkoj, na ćelu s rimskim biskupom.

Vjeruje u posebno poslanje slavenskih naroda u spašavanju kršćanske vjere i kulture u Europi. Europski kršćanski svijet zbog svog liberalizma i

²⁴ Isto, s. 96.

²⁵ Isto, s. 165.

²⁶ Vidi bilješku 22.

revolucionarno-prevratničkih ideja te zbog neprijateljskog stava prema Katoličkoj crkvi bit će grobar i kršćanske vjere i kršćanske kulture. Slaveni će svojim ljudskim i kršćanskim osobinama biti spasioci kršćanstva. No, oni će ovo poslanje moći izvršiti kad se oslobode tuđinskog gospodstva, kad se međusobno povežu i kad se slobodni i samostalni nađu u jednoj Crkvi. A ovo mogu postići samo na temeljima ćirilometodske baštine.²⁷

Ovakva vizija jedinstva još nije ekumenistička, ipak ne smijemo zaboraviti da on ima pred očima zajedničku Crkvu izrazito pluralistički organiziranu. U njoj će svaki narod zadržati i njegovati svoje: jezik, tradicije, kulturu... jednostavno ostati svoj i opet biti jedna Crkva. Upravo u duhu sv. Ćirila i Metoda.

Prema njemu između Katoličke i pravoslavnih Crkava nema dogmatskih razlika. Dijeli nas samo liturgijski jezik, tradicija, disciplina... i zato jedinstvo moramo graditi na slobodi liturgijskog jezika, pluralizmu tradicija i kultura.²⁸

Vrijeme je ipak pokazalo da je problem jedinstva između katolicizma i pravoslavlja - i kad se radi o jedinstvu samo slavenskih naroda - daleko teži, dublji i širi. No, Strossmayer je uporno i gotovo fanatički vjerovao u svoju viziju jedinstva,²⁹ da je upravo staroslavenski jezik i ćirilometodska baština ono na čemu trebamo graditi jedinstvo. Zato je toj baštini u Hrvatskoj posvetio svu svoju pozornost i skrb.

U ostvarenju jedinstva svih Slavena u jednoj Crkvi Strossmayer vidi posebnu ulogu Hrvatske. I to zbog toga što je ona jedina sačuvala izvornu ćirilometodsku glagoljsku baštinu, što je susestra slavenskih naroda, što je u krilu Katoličke crkve te što je zemljopisno između latinskog i slavenskog svijeta. Ona može i mora biti most koji će ova dva svijeta, latinski i slavenski, zbližavati i voditi k jedinstvu.

U svom pastirskom pismu 1885. u povodu proslave tisućute obljetnice smrti sv. Metoda Strossmayer piše:

*"Osobitim nekim čudom milosti i dobrote Božje održao se je do dana današnjega u sredini naroda našega običaj, da se sveta misa zapadnog obreda slavenskim jezikom obslužuje i pjeva..."*³⁰

27 Vidi npr. Promemoriju koju je Strossmayer predao Apostolskoj Stolici 24. lipnja 1881. (ASV, *Cong. affari eccl. straord.*, Austria - Ungheria, 1881, Pos. 501, Fasc. 232, ff. 7-16), zatim Pastirsko pismo iz 1881. u *Dokumenti o sv. Ćirilu i Metodu*, Zagreb, 1985, s. 104-106.

28 Vidi *Dokumenti o sv. Ćirilu i Metodu*, Zagreb, 1985, s. 79. I inače u svim njegovim tekstovima o jedinstvu nalazimo ovo uvjerenje koje ima svoju vrijednost, ali ne toliku koliko mu je pridavao Strossmayer.

29 Možda je najljepše izrazio svoju vjeru u uspjeh jedinstva kad odgovara onima koji ga smatraju "čovjekom odveć idealnim": "... Ja sam uvjeren, da će to, što se sada snom i maštom označuje, do polovice ili najdulje do konca budućega stoljeća blagoslovljena i spasonosna istina postati". (M. CEPELIĆ - M. PAVIĆ, *Nav. dj.*, s. 809.

30 *Dokumenti o sv. Ćirilu i Metodu*, Zagreb, 1985, s. 166.

Za njega je ćirilometodska baština u Hrvata dar milosti i dobrote BoŹje, a s tim darom Bog je njegovom narodu povjerio i veliku zadaću. On kao sin tog naroda, kao biskup u tom narodu te kao nasljednik sv. Metoda na nekoć slavnoj stolici sv. Andronika (Sirmij-Srijemska Mitrovica) osjećao se pozvanim da tu zadaću Crkve u svom narodu sprovodi u djelo.

Mecena i branitelj ćirilometodsko-glagoljske baštine

Prvi je put Strossmayer, kako je zabiljeŹeno, javno i svećano proslavio blagdan sv. Ćirila i Metoda 14. oŹujka 1861. godine u povodu svoga svećanog ustolićenja za virovitićkog Źupana u Osijeku.³¹ Propovijedao mu je ugledni literat Ilija Okrugić. Tom je zgodom biskup darovao 5000 forinti kao pomoć glagoljaškom sjemeništu u Priku kod Omiša u Dalmaciji. To je prvi njegov evidentirani materijalni dar za glagoljsku baštinu u nas. Od tada pa do posljednjeg njegovog zabiljeŹenog dara, kad je 1902. biskupu Antunu Mahniću darovao jednom pošiljkom 2000 forinti za osnutak Staroslavenske akademije na Krku, njegove su ruke za ovu svrhu bile uvijek otvorene.

No, nije se zadovoljavao samo materijalnom pomoći. Svoju prvu promemoriju Svetoj Stolici za oćuvanje i oŹivljavanje ćirilometodsko-glagoljske baštine da bi ona mogla izvršiti svoju zadaću predao je Strossmayer godine 1859, kad je prvi put službeno posjetio Rim. U promemoriji moli Svetu Stolicu da pomogne oŹivljavanju studija staroslavenskog jezika u našim sjemeništima. U svoje đakovaćko sjemenište uveo ga je poćetkom 1862. godine, a prvi profesor mu je poznati hrvatski filolog Fran Kurelac. Molio je zatim dopuštenje za novo izdavanje glagoljskih liturģijskih knjiga, napose misala, proširenje staroslavenskog jezika u liturģiji na sve hrvatske biskupije, otvaranje jednog posebnog sjemeništa u kojem bi se temeljito ućila glagoljica i u duhu ćirilometodske baštine odgajali budući svećenici. Upozorio je Svetu Stolicu na pogodnost trenutka, jer je za JuŹne Slavene tursko ropstvo pri kraju. A budući da je znao da su ove ideje u suprotnosti s politikom Beća i Pešte, molio je Apostolsku Stolicu da ostvarenje ovih prijedloga uzme ona sama u svoje ruke kao svoju inicijativu - nipošto kao prijedlog i molbe đakovaćkog biskupa J. J. Strossmayera. Ako to izade u javnost kao njegovi prijedlozi i ideje, Beć i Pešta će sve ućiniti da se to ne ostvari.³²

Sveta Stolica je desetak godina kasnije povjerila Biskupu Strossmayeru skrb oko izdavanja novih liturģijskih knjiga, odnosno glagoljskog misala.

Proširenje staroslavenskog jezika u liturģiji i na ostale hrvatske biskupije, napose na Zagrebaćku nadbiskupiju i Bosansko-đakovaćku i Srijemsku biskupiju bio je Strossmayeru i Raćkom jedan od prvih zadataka. Uspjeh bi bio prvi korak k pobjedi ćirilometodske ideje. Raćki je na zahtjev iz Rima

³¹ Vidi M. CEPLIĆ - M. PAVIĆ, *Nav. dj.* s. 467-470.

³² ASV, *Congr. Conc.* 1859, vol. 240, ff. 524-547.

povijesno opravdao ovo proširenje,³³ ali osim povremenih dopuštenja staroslavenskog u svečanim liturgijama za pojedine jubileje nisu uspjeli ništa više. Politika Beča i Pešte bila je jača.

Ideja o otvaranju jednog sjemeništa u kojem bi se posebno njegovala ćirilometodska baština bila je također mnogima u Monarhiji, ali i izvan nje, trn u oku. Strossmayer se najprije odlučio za otvaranje takvog sjemeništa u Rimu. Smatrao je, naime, da će ga lakše otvoriti u Rimu, jer će tamo biti barem pod nekom zaštitom Svete Stolice, a ono bi tamo i konkretno gradilo putove jedinstva pod okriljem Apostolske Stolice. Mislio je da treba otvoriti sjemenište za mlade bogoslove, ali poslije 1874, kad je u Zagrebu utemeljeno suvremeno sveučilište s teološkim fakultetom, držao je da nam bogoslovno sjemenište nije više potrebno u Rimu, nego da tamo treba utemeljiti nacionalni kolegij za poslijediplomski studij mladih svećenika sa već svršenim teološkim studijem u domovini. Na taj će način mladi svećenici srasti najprije s domovinskom Crkvom, a onda će probrani i perspektivni ići na izvore vjere i kršćanske kulture i po povratku biti graditelji jedinstva. Ova ideja očito pokazuje Strossmayerove nakane da jedinstvo grade katolički i rimski odgojeni poznavatelji i ljubitelji ćirilometodske baštine.

S takvim planovima uspjelo mu je godine 1863. u Gostinju sv. Jeronima u Rimu - koji je tih godina velikim novčanim darom od 20000 forinti obnovio - otvoriti Zavod za mlade krelike kojem daje ime sv. Ćirila i Metoda.³⁴ Nažalost, Zavod je bio kratka vijeka. Zbog novonastalih političkih prilika u Rimu bio je 1871. godine zatvoren, a bogoslovi koji su u njemu stanovali preseljeni u stari njemački kolegij Germanikum.

Potkraj stoljeća biskup Strossmayer i sarajevski nadbiskup Josip Stadler pokreću otvaranje *Hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu* za mlade svećenike iz domovine da bi na rimskim učilištima mogli nastaviti svoje poslijediplomske studije za postizanje akademskih gradusa. Nakon mnogo borbe, prevladavši silu zapreka, uglavnom političke naravi, uspijevaju u svom pothvatu. Papa Leon XIII. objavljuje 1. kolovoza 1901. godine breve *Slavorum gentem* kojim ukida stari Gostinjac i Kaptol sv. Jeronima, a utemeljuje *Collegium Hieronymianum pro croatica gente*. Ali radost je bila kratka. Zavod je, istina, ostao ali je ime morao promjeniti. Beč, Pešta, Rim, Pariz, Cetinje i Beograd nisu dopustili ovo "pro croatica gente". Papa Leon XIII. je morao popustiti pred silom politike - jer, kako jedan mali narod koji nema svoje samostalnosti, može imati svoj nacionalni zavod u Rimu - i 7. ožujka

³³ Da se staroslavenski upotrebljavao u liturgiji i u Zagrebačkoj biskupiji potvrđuje u novije vrijeme i N. KLAJČIĆ, *Zagreb u srednjem vijeku*, I, Zagreb, 1982; Dobro je vidjeti i I. TKALČIĆ, *Slavensko bogoslužje u Hrvatskoj*, Zagreb 1904. U najnovije vrijeme, čini se, da to potvrđuje i arheologija, napose nalazi u Rudinama te u Brodskom Drenovcu.

³⁴ M. JAPUNDŽIĆ, *Sv. Braća Ćiril i Metod i Hrvati*, u *Novi život*, II, (1963), sv. 5-6, s. 212.

1902. zavodu dati novo ime *Collegium sancti Hieronymi Illyricorum*.³⁵ Zavodu su utemeljitelji s nekoliko dalmatinskih biskupa željeli dati ćirilometodsko obilježje. Šteta što u tome nisu uspjeli.

Neumorno se zalagao za očuvanje glagoljske baštine, kada je potkraj stoljeća bila ponovno ugrožena u dalmatinskim i primorskim biskupijama. Starost mu nije dopuštala da putuje u Rim. Morao se zadovoljiti korespondencijom s velikim svojim prijateljem kardinalom državnim tajnikom Angelom Rampollom, a putovanja prepustiti nadbiskupu Stadleru, biskupu Antunu Mahniću, don Frani Buliću te Frani Volariću i Josipu Voloviću. Jasno, nije ih mogao ostaviti da putuju bez novca. Priličnu je skrb i materijalna sredstva uložio u pripremanje i tiskanje novog glagoljskog misala koji je ugledao svjetlo dana nakon gotovo 30 godina rada na njemu 1893. godine i igrom politike ubrzo gotovo potpuno uništen.

Protivnik staroslavenskog jezika u liturgiji i uopće ćirilometodske baštine nije bio toliko Rim, koliko politika i politički planovi Beča i Pešte. To se očito vidi u Strossmayerovim nastojanjima da proširi upotrebu staroslavenskog jezika u zapadnoj liturgiji na sve hrvatske biskupije. Poslije enciklike *Grande munus*, povijesni dokaz za proširenje, činjenicu da je staroslavenski bio liturgijski jezik i u sjevernim hrvatskim biskupijama, potkrijepio je i duhom enciklike tumačeći da je njeno značenje široko, da ona želi staroslavenski liturgijski jezik proširiti ne samo na cijelu Hrvatsku, nego i na ostale slavenske zemlje. Sa Svetom Stolicom je uspijevaao naći zajednički jezik jer je ona, kad je u pitanju bilo crkveno jedinstvo - a Strossmayer je obnovi ćirilometodske baštine u nas dao upravo tu dimenziju - bila redovito mekana i popustljiva. Problem je bio u Beču i Pešti, jer su oni u tome vidjeli emancipaciju Slavena, rast panslavizma i opasnost da se slavenski narodi u Monarhiji izjednače s vladajućim germanskim i mađarskim elementom. Očiti primjer ovakvog straha je posveta Strossmayerove katedrale 1882. u Đakovu te proslava tisućute obljetnice smrti sv. Metoda 1885. godine u Velehradu u Moravskoj.

Posveta katedrale i tisućuta obljetnica smrti sv. Metoda

Strossmayer je želio proslavu posvete svoje katedrale u Đakovu obaviti u ćirilometodskom duhu, napose da svečana misa bude na staroslavenskom jeziku. Želio je veliko slavlje, dostojno šesnaestogodišnjeg truda, velikih materijalnih ulaganja, a iznad svega dostojno ideje kojoj ju je posvetio. Želio je da to bude trijumf ćirilometodske ideje. Zato je, pozivajući se na encikliku *Grande munus*, zamolio iz Rima dopuštenje za misu na staroslavenskom

³⁵ Strossmayer je bio ogorčen, ali manje nego nadbiskup Stadler. On je već ranije, dok su se borili za ovo ime, hrabrio sebe i nabiskupa: "... praksom, malo po malo prerast će on u Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu" (BAĐ, *Strossmayerova korespondencija*, 1897, br. 417). Zalaganjem kardinala Franje Šepera godine 1971. dobio je zavod novo ime - *Hrvatski papinski zavod, sv. Jeronima*. A to je još više nego su Strossmayer i Stadler tražili.

jeziku i pozvao je na svečanost uz sve domaće biskupe i Apostolskog nuncija u Beču Serafina Vanutellia.³⁶

Zanimljivo je da se nuncij osobno zauzimao na carskom dvoru da se biskupu Strossmayeru dopusti za ovu prigodu svečana misa na staroslavenskom jeziku. Dvor je naime, smatrao da takvo dopuštenje pripada državnoj vlasti, a ne Rimu. Nuncij je Beč umirivao uvjeravajući ga da je to u duhu enciklike te da je to samo prigodničarski naum. Dvor je, pak, inzistirao da je to interna stvar Austrije i Mađarske.³⁷ Nuncij je uporan te koristi susret s ministrom vanjskih poslova grofom Gustavom Kálnoky u Melku i pokušava ga uvjeriti da je papina želja da se u svečanim prigodama liturgija može služiti i na staroslavenskom jeziku. No, ministar ostaje uporan i ne dopušta. Nuncij je, čak, pokušao preko kardinala državnog tajnika Svete Stolice Lodovica Jacobinia sugerirati papi Leonu XIII. da se osobno zauzme kod cara.³⁸ Ne znam je li papa osobno što god poduzeo, no ističem stav i upornost nuncija, da Strossmayeru izađe u susret. Dvor je ostao uporan tvrdeći da u Monarhiji ima mnogo naroda i jezika i što će biti, ako to budu i drugi tražili - kao da se radi o upotrebi živog jezika, a ne o stoljetnoj tradiciji i pravu Slavena - naglašavajući da je nada da će staroslavenski jezik u liturgiji biti put k jedinstvu Crkava čista iluzija.

Beč, ne samo da je zabranio misu na staroslavenskom, nego je zahtijevao od Apostolskog nuncija da ne putuje u Đakovo na svečanost. Nuncij, pošto se konzultirao sa Svetom Stolicom i prihvatio njen savjet da ne čini ništa što bi moglo pogoršati odnose s Monarhijom, odustane od puta u Đakovo. Dvor zabrani i svim pozvanim biskupima da sudjeluju na đakovačkoj slavi, a Apostolskom nunciju je to obrazložio da Beč i Pešta ne mogu dopustiti da Strossmayerova svečanost bude veličanstvena, da on u očima Hrvata bude još veći i obljubljeniji, i to upravo on koji se protivi njihovoj politici u Hrvatskoj i Slavoniji.³⁹

U pitanju staroslavenskog jezika i samoga biskupa Strossmayera mađarska vlada je bila još nepopustljivija od Beča. Pešta je čak, zaprijetila da će, dobiju li Slaveni dopuštenje za širu upotrebu staroslavenskog jezika u liturgiji, ona tražiti za svoje mađarske grkokatolike mađarski jezik u liturgiji. Ovakav stav mađarske vlade prihvatila je i mađarska Crkva pa je kaločki nadbiskup Lajos Haynald, kao metropolita mađarskih grkokatolika, uputio molbu Svetoj Stolici za upotrebu mađarskog jezika u liturgiji grkokatolika u sjeveroistočnoj Mađarskoj.⁴⁰

Videći ovakvo nepopustljivo držanje dvora, obrazlažući to stavom Beča i Pešte, Sveta Stolica zabrani biskupu Strossmayeru staroslavensku misu pri posveti katedrale.

36 ASV, *Cong. affari eccl. straord, Austria-Ungheria*, 1882, Pos. 518-522, fasc. 239, ff. 54-55.

37 *Isto*, ff. 71-72.

38 *Isto*, ff. 74-75.

39 *Isto*, ff. 54-55.

40 ASV, *Nunz. di Vienna*, 1885, vol. 578, s. 220-221.

Shvativši što je pravi razlog rimskoj zabrani, Strossmayer u zadnji čas zamoli senjskog biskupa Josipa Jurja Posilovića da ipak dođe u Đakovo i da kao glagoljaš s osobnim dopuštenjem otpjeva misu na staroslavenskom jeziku. I doista, biskup je Posilović došao na posvetu te je uz biskupa domaćina bio jedini biskup gost na, svemu usprkos, veličanstvenoj proslavi.

Zanimljivo je kakav je izvještaj o đakovačkoj proslavi Apostolski nuncij poslao u Rim. Opisavši svečanost - o svemu je bio potanko obaviješten, iako nije bio u Đakovu - istaknuo je kako je sve bilo u katoličkom duhu tako da potpuno otpadaju optužbe o tobožnjoj pravoslavizaciji Hrvata te da su se svi divili i velebnom hramu i neumornom i nesalomljivom biskupu graditelju. Naglasio je kako se biskup Strossmayer, iako nije imao dopuštenje za liturgiju na staroslavenskom ni od Beča ni iz Rima, ipak snašao. Pozvao je, naime, senjskoga biskupa glagoljaša te je misa ipak bila na staroslavenskom jeziku. "Strossmayer zapravo nije učinio ništa nezakonito, jer senjski biskup smije slobodno služiti liturgiju na staroslavenskom" brani nuncij "griješ" Strossmayera pred Svetom Stolicom.⁴¹ Rim nije pozvao "neposlušnog" biskupa na odgovornost, jer je njegova zabrana bila diplomatski gest prema bečkom dvoru i mađarskoj vladi, a vjerojatno su se i u Rimu divili Strossmayerovoj dosjetljivosti. Zanimljivo je da M. Cepelić i M. Pavić u velikoj biografiji J. J. Strossmayera ne spominju ništa o ovoj zakulisnoj borbi. Jamačno nisu o njoj ništa znali, a pitanje je, je li i biskup Strossmayer štogod o tome znao. Oni opisuju veličanstvenu svečanost kao da se ništa nije dogodilo i kao da u odsustvu hrvatskih biskupa nema ništa neobično. Možda je to jedna od slabosti ove biografije, jer je uglavnom napisana samo na temelju đakovačkih vrela. Sasvim sigurno opisuje posvetu katedrale koja je trajala osam dana te navodi da je biskup Josip Posilović vodio obrede drugog dana posvete.⁴² Strossmayer se u svojoj dosjetljivosti ipak nije smio previše inatiti pa je biskupu Posiloviću povjerio liturgijske svečanosti drugog dana.

Drugi je primjer, gdje se vidi da je staroslavenski jezik i oživljavanje kulta Apostola Slavena smetao Beču i Pešti, a ne Rimu proslava tisućute obljetnice smrti sv. Metoda godine 1885. u Velehradu.

Planovi moravskih biskupa bili su veliki. Željeli su da se na svečanosti okupe hodočašća iz svih slavenskih naroda Monarhije, pa čak i iz susjedne Rusije. Hrvatsko hodočašće je trebao voditi biskup Strossmayer. No, Bečki dvor je mislio drugačije. U dogovoru s ruskom vladom zatvorili su državnu granicu, razglasili da se u okolici Velehrada pojavila epidemija te da je pristup u ta područja svima zabranjen. I ovaj su puta ministri pa i sam car, pozivali i upozoravali nuncija da ne žele masovna okupljanja, a napose da ne dopuštaju staroslavensku liturgiju.⁴³ Zahtijevali su da se slavlja održe po

⁴¹ ASV, *Cong. affari eccl. straord, Austria-Ungheria*, 1882, Pos. 518-522, ff. 78-79.

⁴² M. CEPELIĆ - M. PAVIĆ, *Nav. dj.*, s. 352-373.

⁴³ ASV, *Nunz. di Vienna*, 1885, vol. 578, s. 341.

pojedinin regijama te da svakako budu svečanija nego li kod pravoslavnih,⁴⁴ i da ih slave ne samo Slaveni nego i drugi narodi ne bi li oslabili slavensko buđenje. A budući da se i sada pomišljalo na senjskog biskupa Posilovića, ili su se unaprijed htjeli osigurati, sam car je preko Apostolskog nuncija zabranio senjskom biskupu glagoljašu putovanje u Velehrad.⁴⁵ I tako je velika obljetnica u Velehradu, odlukom politike i sile, umjesto sveslavenska i ćirilometodska, bila samo moravska i bez toliko željene staroslavenske mise.

Oživljavanjem ćirilometodske baštine i kulta sv. Ćirila i Metoda Strossmayer je htio osvijestiti i Hrvate i sve Slavene, okupiti ih oko zajedničkih vrijednosti da osvijješćeni i okupljeni stanu rame uz rame s ostalim europskim kršćanskim narodima, da dobiju pravo mjesto i u Crkvi i u Europi. Zato je shvatljiva i logična njegova želja da Apostoli Slavena uđu i među europske katoličke narode, da im cijela Katolička crkva dodijeli mjesto u svom kalendaru svetaca.

Enciklika pape Leona XIII. "Grande munus"

Biskup je Strossmayer godinama radio na zbližavanju pravoslavnih Slavena sa Svetom Stolicom. Iskoristio je sav svoj ugled da Crna Gora, Srbija, Bugarska i Rusija sklope konkordate s Apostolskom Stolicom, da se ožive kontakti ovih zemalja s Rimom, ali i da se riješe problemi malih katoličkih zajednica u tim zemljama.⁴⁶ Redovito je obaviještavao Rim o zbivanjima u slavenskom svijetu, upućivao Svetoj Stolici promemorije za rješavanje "slavenskog pitanja", prikazivao držanje Mađara prema Hrvatima, potrebu oslobađanja Južnih Slavena od višestoljetnog turskog ropstva, iznosio svoje vizije o uvođenju redovite crkvene uprave u Bosnu i Hercegovinu, upozoravao na probuđeni slavenski duh te na rast simpatije slavenskih naroda - napose onih malih katoličkih - prema Rusiji. Kolikogod je Strossmayer u javnim nastupima, u kontaktima s mnogim Rusima i u korespondenciji s Franjom Račkim prilično filoruski raspoložen,olikogod on Rusima i Slavenima predviđao veliku budućnost i posebnu ulogu u kršćanskoj Europi pa i šire, on ipak strahuje od Rusije, napose za male katoličke Slavene. U svojim promemorijama Svetoj Stolici o slavenskom pitanju, upozorava na opasnost

⁴⁴ Isto

⁴⁵ Isto, s. 378-380.

⁴⁶ Navodimo samo dvije promemorije naslovljene na državnog tajnika kardinala Lorenza Nina. Jedna je s nadnevkom od 14. ožujka 1878. godine, a njena kopija je pohranjena u Biskupijskom arhivu u Đakovu, *Strossmayerova korespondencija*, 1878, br. 345. Druga nosi nadnevak 24. listopada 1878, i njena kopija se nalazi u istom arhivu pod br. 998/1878. Uz još nekoliko promemorija u arhivu je pohranjena i prilično bogata korespondencija biskupa Strossmayera s Apostolskom Stolicom.

koja bi odatle mogla doći, a da je još više naglasi povezuje ju s opasnošću koja bi mogla naškoditi i Katoličkoj crkvi, pa čak i samoj Monarhiji.⁴⁷

Prema njegovu mišljenju, Slaveni se moraju ujediniti, ne u jednu državu kao Nijemci ili Talijani, nego duhom i solidarnošću. No, to ne smije biti okupljanje oko Rusije. Rusija kao najveća slavenska zemlja i kao samostalna i jaka treba slavenskim narodima pomoći da i oni dođu do svoje samostalnosti. Ona ne smije asimilirati pojedine male slavenske narode. A držanje Rusije upravo upozorava na takvu opasnost za Slavene. Zato Strossmayer smatra da se Slaveni trebaju okupljati, ne oko Rusije koja im treba biti jako zaleđe i pomoćnik, nego oko ćirilometodske baštine. Ova baština će ih očuvati kao Slavene, pomoći im da razviju svoje nacionalne posebnosti, očuvat će ih kršćanima i u kršćanskoj kulturi, a usto će ih usmjeriti zajedništvu u jednoj Crkvi.

Papa Leon XIII. dijelio je mišljenje biskupa Strossmayera u rješavanju "slavenskog pitanja". Potvrđuje to bogata korespondencija između Strossmayera i državnog tajnika kardinala Angela Rampolle. Da je đakovački biskup vidno utjecao na stav pape Leona XIII. prema slavenskom svijetu potvrđuje i tadašnje javno mnijenje, koje je dobro poznavalo, kako papinu široku i uspješnu diplomatsku aktivnost tako i ideje biskupa Strossmayera. Ovo mnijenje je vrlo zgodno izrazio njemački protestantski teolog Adolf Harnack kad je rekao da je papin optimizam što ga je gajio prema Slavenima kao i njegove uspjehe u slavenskom svijetu omogućio biskup Strossmayer.⁴⁸

Teško je reći koliko su Strossmayer i Franjo Rački neposredno utjecali na nastanak i na sadržaj enciklike *Grande munus*. Oni su Svetoj Stolici stvorili proslavenski osjećaj, ukazali na opasnost pretenzija carke Rusije, predložili su ćirilometodsku baštinu kao temeljno blago za Slavene i za Katoličku crkvu. Slaveni će ostati svoji i sa svim svojim različitostima biti u zajedništvu Crkve na čelu s rimskim biskupom. Isticali su katolicitet i okrenutost Rimu sv. Braće, što je u povijesti Rima češće stavljano u pitanje. Moramo priznati da je npr. staroslavenski jezik u liturgiji u nas u Hrvatskoj kao ćirilometodska baština bio samo dopušten, toleriran, te da se gotovo svaka generacija glagoljaša morala za njega boriti i neprestano dokazivati njegovo pravovjerje. U našim biskupijama će staroslavenskim jezikom u liturgiji čak nestati i spomen na sv. Metoda ,da bi se sačuvala pravovjernost slavenskog liturgijskog jezika, a autorstvo tog pothvata pripisati sv. Jeronimu. Uz ovako pripravljen teren nije bilo teško prijeći put do epohalne, kako je naziva Strossmayer, papinske enciklike *Grande munus* 1880. godine.

Veliki doprinos enciklici dali su i moravski biskupi koji su uspjeli sačuvati kult i baštinu Velikomoravskih apostola kao temelj nacioanlnog

⁴⁷ Navodimo samo dvije promemorije naslovljene na državnog tajnika kardinala Lorenza Nina. Jedna je s nadnevkom od 14. ožujka 1878. godine, a njena kopija je pohranjena u Biskupijskom arhivu u Đakivu, *Strossmayerova korespondencija*, 1878, br. 345. Druga nosi nadnevak 24. listopada 1878, i njena kopija se nalazi u istom arhivu pod br. 998/1878. Uz još nekoliko promemorija u arhivu je pohranjena i prilično bogata korespondencija biskupa Strossmayera s Apostolskom Stolicom.

⁴⁸ R. F. ESPOSITO, *Leone XIII e l'Oriente cristiano*, Roma 1961, s. 187, n. 265.

osjećanja i identiteta. A i oni su istodobno sa Strossmayerom, kako se vidi iz građe Vatikanskog arhiva, uporno i sustavno radili da Sveta Stolica Apostole Slavena prihvati i kao svece opće Katoličke crkve.

Rezultat Strossmayerovih promemorija i korespondencije u kojoj Svetoj Stolici izlaže svoje vizije "slavenskog pitanja" i uporno je moli da poduzme potrebne korake, bila je opširna promemorija Apostolske Stolice carskom dvoru. Na 26 stranica u 21 točki papa Leon XIII. iznosi viđenja i prijedloge caru i poziva ga da zajednički poduzmu odgovarajuće korake da slavenski narodi u Monarhiji a i oni pod turskim ropstvom, dobiju svoje pravo mjesto u Crkvi i u Europi. Upozorava cara da je carska Rusija opasnost kako za Katoličku Crkvu tako i za Monarhiju, a rastući panslavizam treba također pravilno usmjeriti i ekvilibrirati.⁴⁹

U prijedlozima, pa čak i u formulaciji, uočava se vrlo velika sličnost s prijedlozima i formulacijama Strossmayerovih promemorija. Istina, u promemoriji su stavovi Svete Stolice prema Rusiji, prema panslavizmu pa čak i prema Slavenima, izraženi tvrde nego kod biskupa, no vjerojatno je to formulacija prilagođena sugovorniku. Papa je morao biti vrlo obazriv s Bečom, jer jedan dio Slavena su njegovi podanici, na one pod turskim ropstvom je polagao pravo tutorstva, a Rusija mu je bila direktni suparnik u politici prema Slavenima. Rimu je bila neophodna suradnja i pristanak Beča da se upusti u rješavanje crkvenog "slavenskog pitanja", jer je to bilo bitno i za političko rješenje ovog gorućeg problema. I doista, Bečki dvor je dao svoj pristanak, iako je kasnije brzo uvidio da papinska enciklika ne ide na ruku političkim planovima dvojne Monarhije.

Početak rujna 1880. godine Apostolski nuncij u Beču Ludovico Jacobini dolazi u Zagreb i traži susret s biskupom Strossmayerom. Uspjeva se susresti samo s Franjom Račkim koji odmah putuje u Đakovo da usmeno obavijesti biskupa o razgovoru i da mu prenese poruku nuncija⁵⁰. Nedugo poslije toga, 30. rujna, Sveta Stolica je objelodanila encikliku *Grande munus*. Njome sv. Ćirila i Metoda kao Apostole i prosvjetitelje Slavena uključuje u kalendar svetaca cijele Katoličke crkve, jer su ih do tada slavili samo katolički slavenski narodi - uz pravoslavne Slavene - i poziva sve slavenske narode da slijede svijetli primjer svojih apostola vjere i učitelja kulture, da budu most koji su prije tisuću godina podigli sv. Ćiril i Metod, te sada izvrše svoju ulogu u sjedinjenju Crkava i zbliženju kršćanskih kultura, da u duhu predragocjene baštine koju su naslijedili građe svoj slavenski i kršćanski identitet.

Biskup Strossmayer i Rački su bili oduševljeni enciklikom, iako nisu bili potpuno zadovoljni njezinim sadržajem. Da su je oni sastavljali, izjavljuju obojica, bila bi ona sadržajem i porukom određenija, bogatija i dalekosežnija. Rim je, očito, izabrao blažu, kompromisnu formulaciju, da ne ogorči one koji su sumnjičavo gledali na Istok i na Slavene općenito.⁵¹

49 ASV. *Congr. affari eccl. straord, Austria-Ungberia*, 1880, Pos. 506, fasc. 234, ff. 2-14.

50 F. ŠIŠIĆ, *Korespondencija Rački-Strossmayer*, II, s. 301, n. 5.

51 *Isto*, s. 310-324.

Iako enciklika *Grande munus* sa svojim prihvaćanjem sv. Ćirila i Metoda među svece Katoličke crkve i novim vrednovanjem njihove baštine ostavljene Slavenima nije sasvim zadovoljila Strossmayera i Račkog, ipak je ona bila epohalna, i ne samo zato što ju je biskup Strossmayer tako nazvao. Njome je Katolička crkva prešla "Rubikon" i počeo je padati vjekovni mit o samo tri liturgijska jezika, hebrejskom, grčkom i latinskom, a službeno proglašenje pravovjernih, katoličkim i crkvenim djela Apostola Slavena počela je i priprava za uvođenje narodnog jezika u liturgiju Crkve odobreno na 2. vatikanskom saboru. I, što je još možda vrednije, Slavenima je njihovom slavensko-ćirilometodskom baštinom priznato pravedno mjesto u Crkvi i u zajednici kršćanskih europskih naroda.

Na zahvalno pismo biskupa Strossmayera upućeno preko državnog tajnika kardinala Nina na papu Leona XIII. uskoro stiže odgovor u kojem stoji i ovo:

*"Vrhovni svećenik živo želi da se katolička vjera naviješta među Slavenima, kojima je očito povjerena za budućnost posebna uloga, na vjerskom području, ne samo među europskim narodima..."*⁵²

Ove riječi o viziji Slavena, napisane u Rimu, djeluju kao da ih je napisao sam đakovački biskup. Nema sumnje, utjecao je Strossmayer na stavove Apostolske Stolice.

U znak zahvalnosti, za encikliku *Grande munus* organizirali su slavenski katolički narodi sljedeće 1881. godine veliko hodočašće u Rim papi Leonu XIII, "papi Slavena". Hrvatsko hodočašće je vodio osobno đakovački biskup Strossmayer i na oduševljenje svih održao papi pozdrav i zahvalnicu.

U ovom hodočašću kao i u samoj enciklici *Grande munus*, mnogi su protivnici ćirilometodske ideje i baštine u Monarhiji i u Europi vidjeli "političku demonstraciju" koju organizira i predvodi biskup Strossmayer koji vjeru i Crkvu želi staviti u službu slavenskog nacionalizma, a protiv roman-skih i germanskih naroda, te s Balkana uz pomoć latinskoga nastoji ukloniti grčki križ.⁵³

Strossmayerovo nastojanje oko oživljavanja ćirilometodske ideje u službi jedinstva nije bilo dobro primljeno ni među pravoslavcima, napose u Srpskoj pravoslavnoj crkvi. Optužuju njega i njegove najbliže suradnike da krivotvore povijest, život i djelo Solunske braće, da umanjuju duboke razlike na dogmatskom polju, da žele pokatoličiti pravoslavne Slavene... a tri srpski vladike javnim pastirskim pismom napadaju Strossmayera i njegovo djelo prikazujući ga kao vuka u ovčjem runu te upozoruju Srbe da budu oprezni i ne daju se prevariti lijepim riječima.⁵⁴ I u Rusiji je Strossmayerova vizija

52 BAĐ, *Strossmayerova korespondencija*, 1880, br. 112.

53 ASV, *Nunz. di Vienna*, 1885, vol. 578, ff. 222-225.

54 Vidi N. MILAŠ, *Slavenski apostoli Kiril i Metodije i istina pravoslavlja*, Zadar 1881; M. CEPELIĆ - M. PAVIĆ, *Nav. dj.*, str. 754.

ćirilometodske ideje imala mnogo neprijatelja. Slavenofili su bili antirimski, a proeuropski Rusi liberalno usmjereni. Tek mali broj pojedinaca kršćanski orijentiranih intelektualaca bili su prijatelji crkvenog jedinstva i prave slaven-ske uzajamnosti.

No, biskupa Strossmayera nije moglo ništa zaustaviti, ostao je "fanatik svog uvjerenja" i vizionar. Nije se dao uvući u polemiku. Zadovoljio se samo službenim, javnim i oštrim odgovorima i mirnim tonom nastavljao započeto djelo. Zanimljivo je kako je svom suvremeniku i nasljedniku u obrani i oživljavanju ćirilometodske baštine u službi jedinstva Josipu Stadleru, sara-jevskom nadbiskupu, u povodu izlaska prvog broja ekumenskog časopisa *Balkan*, upozoravajući ga na upravo objavljene antikatoličke članke u Cetinju i Beogradu, savjetovao: *Balkan* mora odgovoriti, ali irenički a ne polemički.⁵⁵ Nažalost, kasnijim ćirilometodijancima u Hrvatskoj nije uspjelo ostati izvan polemike, a to je vrlo štetilo ćirilometodskom pokretu.

Iako su Strossmayer i Rački enciklikom *Grande munus* ostvarili veliki uspjeh, čini se da ta pobjeda nije bila za njih krajnji domet ćirilometodskog pokreta među Slavenima. Oni su već tada željeli mnogo više. Poznato je, naime, da je biskup Strossmayer početkom šezdesetih godina 19. stoljeća počeo nabavljati umjetnička djela za svoju zbirku, kojom će 1884. utemeljiti Galeriju u Zagrebu. Za veliki ćirilometodski jubilej 1863. godine naručio je kod rimskog slikara Nicole Consonia, koji je bio jedan od njegovih stručnih savjetnika za nabavljanje umjetnina u Italiji, sliku ćirilometodskog sadržaja. Consoni ju je izradio sa zakašnjenjem od nekoliko godina, a izradio ju je prema ideji Račkog i Strossmayera. Slika prikazuje papu Hadrijana II. koji odobrava djelo sv. Braće. Središnji lik je papa Hadrijan II. pred njim su s glagoljskim liturgijskim knjigama apostoli Slavena. Iza pape je vizionarski lik biskupa Strossmayera s još jednim likom (moža F. Račkim?), a uz bok Ćirila i Metoda papinski savjetnici. Među njima je jedan zapadni monah. Možda sv. Benedikt? - Nije li kompozicija ove slike navještaj povezivanja djela sv. Ćirila i Metoda s djelom sv. Benedikta? Blagoslivlje li to papa Hadrijan II, djelo trojice apostola Europe? Nisu li već Strossmayer i Rački u sv. Braći vidjeli suzaštitnike Europe i zajedno sa sv. Benediktom oce europske kršćanske kulture? Ta dobru polovicu Europe čine Slaveni sa svojom kršćanskom vjerom i europsko-slaveno-kršćanskom kulturom.

Današnji papa Ivan Pavao II. proglasio je sv. Ćirila i Metoda, Apostole i prosvjetitelje Slavena, 31. prosinca 1981. godine uz sv. Benedikta suzaštitnicima jedinstvene europske kršćanske kulture, jer ona je ne samo grčko-rimsko-germanska, nego i grčko-rimsko-slavenska. Nije li to priznanje ravnopravnog mjesta slavenskih naroda u Crkvi i u Europi?!

Završit ću riječima biografija biskupa Josipa Jurja Strossmayera, povjesni-ka Milka Cepelića:

⁵⁵ BAD, *Strossmayerova korespondencija*, 1896, br. 36.

Završit ću riječima biografa biskupa Josipa Jurja Strossmayera, povjesnika Milka Cepelića:

"On je u atar slavenske riječi u bogoslužju tokom dugih godina napisao ne mnogobrojne promemorije nego cijele fascikule, koje će budućnost imati prilike proučavati... te će braća naša na sjeveru, na zapadu i na jugu, osobito ona po Istri i Dalmaciji moći obaznati da su u Strossmayeru doista imala Cirila i Metoda, da im svetinje jezika u službi Boga od njega nitko bolje i ustrajnije nije branio... I da Strossmayer nije Slavenstvu ništa drugo učinio, nego samo što se je toliko starao, da u najpogibelnijim i najnasilnijim časovima obrani, pače i uspostavi staroslavensku liturgiju, obvezao bi ga na vječitu zahvalnost."⁵⁶

*IL VESCOVO JOSIP JURAJ STROSSMAYER E
IL PATRIMONIO CIRILLOMETODIANO-GLAGOLITICO*

□ **Riassunto**

Al patrimonio cirilometodiano-glagolitico Strossmayer s'avvicinò attraverso i suoi amici slovacchi e cechi durante gli studi teologici fatti a Budapest e a Vienna. Più tardi nei primi anni della sua attività vescovile conobbe e fece amicizia, destinata a durare tutta la vita, con il padre degli studi cirilometodiani in Croazia, Franjo Rački. Attorno a Strossmayer e Rački presto si radunò un circolo di seguaci: vescovi, sacerdoti, storici e filologi i quali s'impegnarono al risveglio dello spirito cirilometodiano-glagolitico, all'adozione della lingua paleoslava nella liturgia di tutte le diocesi croate, difesero questo patrimonio quando fu minacciato - e la vecchia monarchia era molto diffidente ed ostile verso il patrimonio paleoslavo - e nello stesso tempo gettarono un ponte verso gli Slavi ortodossi, prima di tutto sulla penisola Balcanica. Alla rinascita dello spirito cirilometodiano-glagolitico presso i Croati diedero un orientamento unionistico.

L'unione delle Chiese per lui significa l'unione della Chiesa cattolica con le Chiese ortodosse, o più precisamente, soltanto con le Chiese ortodosse slave. Essa si deve realizzare sui principi del pluralismo delle lingue, delle tradizioni, delle discipline etc. Le Chiese consorelle devono trovarsi unite sotto unico capo visibile, cioè sotto il vicario di Cristo, successore di San Pietro: nello spirito cirilometodiano. E allora così uniti i popoli slavi saranno capaci di compiere la loro grande missione - rianimare e salvare la fede e la cultura cristiane.

Il vescovo Strossmayer predicava spesso sui Cirillo e Metodio, li raccomandava quali maestri e modelli della vita cristiano-ecclesiastica, scrisse bellissime lettere pastorali dedicate agli apostoli degli Slavi, alla sua chiesa cattedrale diede carattere cirilometodiano... Era l'anima e il sostegno materiale del movimento cirilometodiano-glagolitico nella Croazia - in un certo senso anche nella Monarchia.

⁵⁶ M. CEPELIĆ, Biskup Josip Juraj Strossmayer prema časti slavenskih apostola sv. Cirila i Metoda, u Narodni blagdan sv. Cirila i Metoda, Osijek, 1920, s. 7.